

УДК 343.452 : 614.25

Карпенко Л. К., к.ю.н., доцент

Об'єктивна сторона незаконного розголошення лікарської таємниці

Статтю присвячено визначенню ознак об'єктивної сторони незаконного розголошення лікарської таємниці. Автором визначено, що обов'язковою ознакою даного складу злочину є суспільно небезпечне діяння у вигляді «розголошення», а саме дії або бездіяльності медичного працівника, які призвели до ознайомлення, хоча б однієї сторонньої особи з інформацією, що належить до лікарської таємниці, або створили таку можливість. Окрім цього, обов'язковому встановленню повинні підлягати «незаконний» спосіб дій, «тяжкі наслідки» злочину та причинно-наслідковий зв'язок.

Ключові слова: лікарська таємниця, кримінальна відповідальність, злочин, склад злочину, об'єктивна сторона складу злочину.

Стаття посвячена определению признаков объективной стороны незаконного разглашения врачебной тайны. Автором указывается, что обязательным признаком данного состава преступления является общественно опасное деяние в виде «разглашения», а именно действие или бездействие медицинского работника, которые привели к ознакомлению, хотя бы одного постороннего лица с информацией, относящейся к врачебной тайне, или создали такую возможность. Кроме этого, обязательному установлению должны подлежать «незаконный» способ действий, «тяжкие последствия» преступления и причинно-следственная связь.

Ключевые слова: врачебная тайна, уголовная ответственность, преступление, состав преступления, объективная сторона состава преступления.

Article is devoted to the definition of the acts unlawful disclosure of medical confidentiality. Author determined that a mandatory feature of the corpus delicti is a socially dangerous act as a “disclosure”, namely the actions or inactions of health worker, which led to the acquaintance, at least one outside person with information relating to patient confidentiality, or created such an opportunity. In addition, the establishment should be subject to mandatory “illegal” course of action “grave consequences” of the crime and the cause - effect relationship.

Key words: medical secret, criminal liability, crime, the crime, the objective aspect of the offense.

Розвиток України як демократичної, соціальної-правової держави передбачає наявність ефективних юридичних механізмів забезпечення прав і законних інтересів громадян, зокрема найцінніших для сучасної людини прав на повагу особистого життя і охорону здоров'я. В контексті реалізації цих прав особливе значення набуває кримінально-правове забезпечення конфіденційності різних видів інформації з обмеженим доступом (таємниця), особливо інформація про здоров'я людини, яка містить лікарську таємницю.

Інститут забезпечення охорони лікарської таємниці (ст. 145 КК України) є відносно новим в кримінальному законодавстві України. Це з одного боку, свідчить про збільшення засобів охорони прав громадян, з іншого – обумовлює необхідність вирішення ряду питань, пов'язаних із загальною соціальною і кримінально-правовою характеристикою цього складу злочину, зокрема його об'єктивної сторони.

Слід зазначити, що цільового кримінально-правового дослідження проблем встановлення ознак об'єктивної сторони цього складу злочину в Україні не проводилося. Зазначену та суміжні проблеми розглядали В.Я. Тацій, М.І. Бажанов, М.Й. Коржанський, О.М. Алієва, Г.В. Чеботарьова, К.О. Папеева та багато інших дослідників.

Метою цієї статті є комплексне дослідження ознак об'єктивної сторони

незаконного розголошення лікарської таємниці та вироблення на цій основі пропозицій щодо удосконалення норм вказаної статті.

Слід зазначити, що загальнотеоретичні питання щодо визначеності ознак об'єктивної сторони злочину ґрунтовно досліджені як вітчизняними так і зарубіжними вченими-юристами. При цьому у сучасній літературі одним з найбільш розгорнутих та деталізованих є визначення цього елементу складу злочину запропоноване Л.Д. Гаухманом, який визначає його як сукупність зовнішніх, об'єктивних, соціально значимих, таких, що виражають суспільну небезпечність та її ступінь, суттєвих, типових для даного виду злочинів ознак, передбачених кримінальним законом і - при бланкетності диспозиції статті Особливої частини КК — в інших законах та інших нормативних правових актах, які характеризують злочин як закінчений та вчинений виконавцем [1, с. 90].

Процес розвитку злочинного посягання характеризується ознаками, притаманними об'єктивній стороні складу злочину. На сьогодні у сучасній теорії кримінального права більшістю дослідників виділяються такі ознаки злочинного посягання: а) суспільно-небезпечне діяння (дія або бездіяльність); б) суспільно небезпечні наслідки; в) причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечними наслідками; г) час; д) місце; е) спосіб; є) обстановка; ж) знаряддя; з) засоби вчинення злочину [2, с. 42].

Об'єктивна сторона злочину, який є предметом нашого дослідження, характеризується сукупністю дій, об'єднаних законодавцем у термін «розголошення». Правильне визначення юридичного змісту цього терміну має важливе методологічне та практичне значення.

Слід зазначити, що у кримінальному законодавстві України термін «розголошення» використовується при формулюванні ознак об'єктивної сторони багатьох складів злочинів, при цьому в жодній кримінально-правовій нормі вказаний термін не розкривається. Отже, проблема визначення об'єктивної сторони злочину полягає в тому, що законодавець, описуючи це діяння в диспозиції статті, сформулював заборону дію, не надав їй кримінально - правового визначення, що і призводить до неоднозначного його тлумачення.

Так, одні вчені вважають, що розголошення означає усну чи письмову розповідь стороннім особам про зміст документів, що містять лікарську таємницю, у т. ч. через засоби масової інформації, та інше віддання гласності певних відомостей [3, с. 340], інші — що це незаконне ознайомлення, хоча б однієї сторонньої особи з інформацією, що належить до лікарської таємниці у зв'язку з виконанням професійних обов'язків [4, с. 304], треті — вказують, що розголошення — це повідомлення без згоди потерпілої особи таких відомостей третім особам при розмові, розголошення в публічному виступі, в аудіо чи відеозаписах, оприлюднення цих відомостей у пресі та ін.[5, с. 77].

Ми вважаємо, що наведені думки мають право на існування, але потребують певних уточнень та додаткової аргументації.

Так, точка зору М.І. Хавронюка передбачає, що «розголошення» має відбуватися лише шляхом активної поведінки, а саме дії у вигляді «розповіді». На, нашу думку, даний злочин може вчинюватися й у формі бездіяльності. Наприклад, медичний працівник може залишити певний документ, що містить лікарську таємницю у доступному місці, у результаті чого стороння особа ознайомлюється з його змістом. В подібній ситуації вбачаються всі ознаки відповідальності за злочинну бездіяльність, а саме: наявний службовий обов'язок щодо забезпечення режиму обмеженого доступу

до такої категорії інформації та наявна реальна можливість виконати цей обов'язок.

У свою чергу, точка зору П.П. Андрушка передбачає, що розголошення є злочином лише з моменту ознайомлення хоча б однієї сторонньої особи з інформацією, що становить лікарську таємницю.

На нашу думку, враховуючи підвищену важливість даної категорії інформації для особи та наявність спеціального обов'язку у медичних працівників щодо її зберігання, злочинними також повинні вважатися і дії, які створили умови для ознайомлення одного або декількох сторонніх осіб з такою інформацією.

Як випливає із диспозиції ч. 1. ст. 145 КК України, розголошення є злочином лише за умови вчинення цього діяння «незаконно». Тому абсолютно виправданою є вказівка О.М. Алієвою на існування в даному складі злочину факультативної ознаки об'єктивної сторони, а саме його способу. З'ясування її змісту має важливе значення, оскільки на практиці виникає чимало запитань щодо того, хто, на якій підставі і у якому порядку має право отримувати інформацію про пацієнта, знайомитись з медичною документацією пацієнта, вимагати її копії, вимагати чи вилучати оригінали таких документів. Відповіді на ці запитання можна отримати, дослідивши положення цілої низки нормативно-правових актів.

Як раніше зазначалося, основне призначення інституту лікарської таємниці — попередження випадків можливого нанесення шкоди пацієнтові, його родичам, третім особам у результаті розголошення відомостей про стан здоров'я людини, його обстеження або лікування. Іншими словами, це свого роду окремих випадок пріоритету інтересів особистості над інтересами суспільства. Але в тих випадках, коли інтереси держави, суспільна необхідність обумовлюють розголошення лікарської таємниці для запобігання ще більш значних наслідків, норми права надають правомірну можливість відступу від принципів і правил збереження лікарської таємниці.

У цьому випадку доречно звернути увагу на змістовне навантаження норми ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я та на питання досконалості її викладу. Так, дана стаття вказує, що розголошення допускається у випадках, передбачених законодавчими актами, але самі ці випадки не називає.

Відсутність положення про підстави, за яких розголошення лікарської таємниці без згоди особи було б законним, є суттєвою прогалиною української правової бази та породжує труднощі при вирішенні «медичних справ» і створює відповідні проблеми при застосуванні кримінального законодавства. На нашу думку, доречно було б систематизувати та чітко закріпити у законодавстві підстави, за яких медична таємниця може бути розголошена без згоди особи чи її законних представників.

Аналіз законодавства України, проведений деякими науковцями дає змогу визначити випадки, за яких медична таємниця може бути розголошена без згоди особи чи її законних представників [6, с. 118], а саме:

— в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ч. 2 ст. 32 Конституції України);

— в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання правопорушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ч. 3 ст. 34 Конституції України);

— при медичному обстеженні наречених, які зобов'язані повідомити один одного

про стан свого здоров'я (ст. 30 Сімейного кодексу України);

— у випадку надання допомоги неповнолітньому, що не досягнув віку 14 років та особі, що визнана недієздатною у встановленому законом порядку, з метою інформування її батьків (усиновлювачів) чи інших законних представників (ч. 2 ст. 285 Цивільного кодексу України, ч. 2 ст. 39, ч. 1 ст. 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я);

— при організації надання особі, що страждає на тяжкий психічний розлад, психіатричної допомоги (ч. 4 ст. 6 Закону України «Про психіатричну допомогу»);

— при провадженні дізнання, досудового слідства чи судового розгляду, у зв'язку з письмовим запитом особи, що проводить дізнання, слідчого, прокурора та суду (ч. 4 ст. 6 Закону України «Про психіатричну допомогу», ч. 2 ст. 8 Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення», ч. 5 ст. 14 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними»);

— у випадку надзвичайних подій і ситуацій, що становлять загрозу здоров'ю населення, санітарному та епідемічному благополуччю, з метою інформування органів, установ і закладів державної санітарно-епідеміологічної служби (ч. 2 ст. 26 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», п. 6 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»);

— у разі звільнення хворого на активну форму туберкульозу з установи кримінально-виконавчої системи з метою інформування про це орган охорони здоров'я за обраним звільненням місцем проживання (ч. 2 ст. 17 Закону України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз»);

— у разі виявлення ВІЛ-інфекції у неповнолітніх віком до 18 років, а також у осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними, з метою повідомлення про це батьків або інших законних представників зазначених осіб (ч. 2 ст. 8 Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення»);

— у разі звернення або доставляння потерпілих внаслідок нещасних випадків як із смертельним наслідком, пов'язаним із заподіянням тілесних ушкоджень іншою особою, так і нещасних випадків, що сталися внаслідок контакту із зброєю, боєприпасами та вибуховими матеріалами або під час дорожньо-транспортної пригоди, з метою повідомлення органів внутрішніх справ, а у випадках з летальним наслідком — органів прокуратури (п. б «Порядок розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру», затверджений постановою Кабінету Міністрів України).

Отже, на нашу думку, під поняттям «розголошення» в контексті злочину, що досліджується необхідно розуміти незаконні дії або бездіяльність медичного працівника, які призвели до ознайомлення, хоча б однієї сторонньої особи з інформацією, що належить до лікарської таємниці, або створили таку можливість.

Що стосується моменту закінчення даного складу злочину, то його законодавча конструкція об'єктивної сторони має своєю особливістю те, що її характеризують не лише злочинні дії, але й суспільно небезпечні наслідки у вигляді «тяжких наслідків».

Треба сказати, що будь-який злочин тягне за собою суспільно небезпечні (шкідливі) наслідки, які виражаються у спричиненні шкоди об'єкту кримінально-правової охорони. Усі науковці одноставні в тому, що злочинів без наслідків у природі не існує. Іншими словами, наслідки злочину — це реальні шкідливі зміни, які відбуваються в об'єкті, що

охороняється кримінальним законом, внаслідок злочинного діяння [7, с. 15].

В сучасній редакції ст. 145 КК України міститься пряма вказівка на «тяжкі наслідки», які потрібно обов'язково встановлювати за для правильної кваліфікації злочину [8, с. 111]. З цього можна зробити висновок, що склад незаконного розголошення лікарської таємниці в сучасній редакції є закінченим з моменту, коли особа здійснила дії, які підпадають під законодавче визначення «розголошення», яке, в свою чергу, потягнуло за собою «тяжкі наслідки» під якими всі науковці одноставно розуміють втрату будь-якого органу чи погіршення його фізіологічних функцій чи інший розлад здоров'я, поєднаний із втратою працездатності не менше ніж на одну третину, самогубство або замах на самогубство, тяжка хвороба, а також інші наслідки, які суд, з урахуванням конкретних обставин справи, може визнати тяжкими [3; 4].

Розвиваючи ці положення, вважаємо, що така законодавча конструкція складу злочину є недосконалою. На нашу думку, ст. 145 КК України треба визначити як злочин з формальним складом, а у кваліфікованому його складі передбачити заподіяння названих «тяжких наслідків». Це викликано тим, що в судовій практиці істотною шкодою може визнаватися вже саме порушення прав людини, на що звернув увагу й Пленум Верховного Суду України у п. 6 постанови від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень».

Окрім цього, імовірність настання небезпечних наслідків від незаконного розголошення лікарської таємниці є дуже великою, що, на нашу думку, у кожному випадку «розголошення» повинно розцінюватися не лише як діяння, а передусім, як реальна загроза спричинення «тяжких наслідків».

Отже, у простому складі ст. 145 КК України (ч.1) ми пропонуємо вилучити з редакції вказівку на «тяжкі наслідки» і зосередити їх у ч. 2 ст. 145 КК України. Вважаємо, що саме таке визначення конструкції даного складу злочину є найбільш доцільним та прийнятним для теорії і практики кримінального права.

Вирішення цієї проблеми створює необхідність у встановленні причинного зв'язку між діями особи та вказаними наслідками, як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони у злочинах з матеріальним складом. Треба наголосити, що в складі злочину, який ми розглядаємо, причинний зв'язок має певну особливість, а тому це питання не можна оминути.

Причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і його суспільно небезпечними наслідками займає центральне місце в системі детермінуючих зв'язків, які існують між елементами об'єктивної сторони складу злочину. Проблема його встановлення в діях осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, привертає увагу юристів протягом багатьох років [9, с. 37].

Наука кримінального права розглядає причинний зв'язок переважно з позиції філософії. Причина у філософії – це таке явище, яке неминуче з внутрішньою необхідністю породжує інше явище – наслідок. Причина – це об'єктивний зв'язок між фактом матеріального світу й наслідком цього факту [10, с. 95].

У сучасній філософії сформувалося стійке уявлення про характер взаємозв'язку причини і наслідку. Вважається доведеним, що у причини і наслідку генетичний тип відносин. Причина не просто передує наслідку за часом, але за допомогою перенесення речовини, енергії, інформації зумовлює його виникнення і існування. Взаємозв'язок причини і наслідку має об'єктивний і необхідний характер.

У нашому випадку для кваліфікації дій за ч. 2 ст. 145 КК України треба встановити

прямий причинний зв'язок між незаконним розголошенням лікарської таємниці та настанням «тяжких наслідків», оскільки останні можуть викликатися і іншими причинами. Отже, для кваліфікації дій, передбачених ч. 2 ст. 145 КК України безумовно необхідно встановлювати не тільки факт наявності «тяжких наслідків», але й те, що вони безпосередньо сталися з причини незаконного розголошення лікарської таємниці. Тобто «розголошення» виступає причиною і передує можливим чи таким, що настали, наслідкам.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що обов'язковою ознакою даного складу злочину є суспільно небезпечне діяння у вигляді «розголошення», а саме дії або бездіяльності медичного працівника, які призвели до ознайомлення, хоча б однієї сторонньої особи з інформацією, що належить до лікарської таємниці, або створили таку можливість. Окрім цього, обов'язковому встановленню повинні підлягати «незаконний» спосіб дій, «тяжкі наслідки» злочину та причинно-наслідковий зв'язок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика: [текст] / Л. Д. Гаухман. – М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2001. – 316 с.
2. Харченко В.Б. Уголовное право Украины: Особенная часть: новое законодательство в вопросах и ответах: [конспект лекций] / В.Б. Харченко. – Харьков: Скорпион, 2001. – 285 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5квітня 2001 р. / за ред.М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К., 2001. – 1104 с.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 2-ге вид., перероб. та допов. / Відп.редактор Яценко С.С. – К.: А.С.К., 2003. – 976 с.
5. Алієва О.М. Теоретичні проблеми кримінальної відповідальності за розголошення лікарської таємниці / О.М. Алієва // Правова держава, 2008. – №10. – С. 274-279.
6. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України: Підручник / За заг. ред. д.ю.н., проф. С.Г. Стеценка. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 507 с.
7. Мельник М.І. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник] / М. І. Мельник, В. А. Клименко. – К.: Юридична думка, 2004. – 352с.
8. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник. – К.: А. С. К., 2001. –352 с.
9. Колпаков В.К. Адміністративне право України: [підручник] / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. – С: Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
10. Вереша Р.В.Проблеми вини в теорії кримінального права: [навчальний посібник] / Р.В. Вереша. – К.: Атіка, 2005. – 464 с.

